

**Επιτρέπεται η αναδημοσίευση με τη σχετική βιβλιογραφική αναφορά:
Απόσπασμα από το βιβλίο του Ξενοφώντα Κοντιάδη *Πανδημία, Βιοπολιτική και Δικαιώματα - Ο κόσμος μετά τον Covid-19*, Εκδόσεις Καστανιώτη 2020**

Η πανδημία αποτέλεσε τον καταλύτη και τον επιταχυντή για την ανάδυση, την επιβολή ή την (προσωρινή τουλάχιστον) επικράτηση μιας σειράς θεσμικών και κοινωνικών πρακτικών, περιορισμών, συμπεριφορών και μορφών οργάνωσης του κράτους, της οικονομίας, της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, του δημόσιου χώρου, της υγειονομικής προστασίας και των ανθρώπινων σχέσεων. Ωστόσο οι πρακτικές αυτές δεν ήταν άγνωστες στις τεχνολογικά ανεπτυγμένες κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας. Η 4^η Βιομηχανική Επανάσταση, η τεχνητή νοημοσύνη και ο ψηφιακός μετασχηματισμός της οικονομίας, το διαδίκτυο και η κουλτούρα του, η τηλεργασία και οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης, η θεσμοποίηση του κράτους πρόληψης, οι κοινωνίες της επιτήρησης και της παρακολούθησης, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, οι βιοϊατρικοί πειραματισμοί, οι μεταμορφώσεις του δημόσιου χώρου, οι ψηφιακές ανισότητες, η αναστολή επιμέρους δικαιωμάτων και οι περιβαλλοντικές διακινδυνεύσεις έχουν απασχολήσει τον δημόσιο διάλογο από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Ποιος είναι, λοιπόν, ο θαυμαστός καινούριος κόσμος που αναδύθηκε με την πανδημία την Άνοιξη του 2020;

Οι καταστάσεις έκτακτης ανάγκης επιταχύνουν τις ιστορικές εξελίξεις, επιφέροντας την άμεση λήψη και νομιμοποίηση αποφάσεων που υπό συνθήκες κανονικότητας θα προϋπέθεταν μακροχρόνιες διαβουλεύσεις και σύνθετες σταθμίσεις. Η πανδημία οδήγησε στη λήψη αποφάσεων για τα συστήματα υγείας, την οικονομία και την πολιτική με βραχυπρόθεσμο ορίζοντα, που δεν αποκλείεται να καταστούν μόνιμα ή πάντως να επιβιώσουν ως ισχυρές τάσεις μετά το τέλος της υγειονομικής κρίσης, μετατρέποντας το κοινωνικό πείραμα των ακραίων περιορισμών και τη χρήση των νέων τεχνολογιών σε ένα νέο μοντέλο οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης.

Ποιο είναι όμως το νέο στοιχείο στο πεδίο της ιδιωτικότητας και της παρακολούθησης, όταν ήδη εδώ και περισσότερο από μια εικοσαετία η τεχνολογία έχει επιτρέψει τη μαζική παρακολούθηση και χειραγώγηση των πολιτών; Πόσο ουσιώδεις είναι οι διαφοροποιήσεις που προκάλεσε η πανδημία ως προς την

επιτήρηση, ως στοιχείου της μετανεωτερικής βιοπολιτικής, σε αυταρχικά κράτη όπως η Κίνα, όπου η παρακολούθηση των smartphones, η χρήση υπέρυθρων καμερών που μετράνε τη θερμοκρασία του σώματος και αναγνωρίζουν τα βιομετρικά χαρακτηριστικά, η υποχρέωση αναφοράς στις Αρχές της κατάστασης της υγείας και η ανίχνευση όλων των κοινωνικών επαφών εφαρμόστηκαν μέσα σε μόλις λίγες εβδομάδες μετά την εκδήλωση της επιδημίας Covid-19, επειδή η κατάλληλη «τεχνογνωσία» και η εμπειρία εφαρμογής προϋπήρχαν επί χρόνια; Απαντώντας, ο Ισραηλινός ιστορικός Yuval Noah Harari υποστήριξε ότι η πανδημία ενδέχεται να αποτελέσει μια ιστορική τομή για την παραβίαση της ιδιωτικότητας και τη μαζική επιτήρηση ολόκληρων πληθυσμών «όχι μόνο επειδή θα μπορούσε να λειάνει τον δρόμο για την ανάπτυξη εργαλείων μαζικής επιτήρησης σε χώρες που την έχουν απορρίψει μέχρι τώρα, αλλά ακόμη περισσότερο επειδή σηματοδοτεί μια δραματική μετάβαση από την επιδερμική στη λεπτομερή παρακολούθηση».

Η μετάβαση από την επιτήρηση με τους όρους της παραδοσιακής ηλεκτρονικής παρακολούθησης, που αποσκοπεί στην καταπολέμηση της εγκληματικότητας, σε μια νέα εποχή όπου η βιομετρική παρακολούθηση θα επιτρέπει τελικά την ανίχνευση των ψυχολογικών αντιδράσεων και του «ενδιάθετου φρονήματος» όλων των πολιτών εν ονόματι της δημόσιας υγείας, θα συνιστούσε μια κοσμοϊστορική μεταβολή. Σε ένα κόσμο όπου η βιομετρική παρακολούθηση θα αξιοποιούνταν σε συνάρτηση με συγκεκριμένα γεγονότα, αποκαλύπτοντας τις ψυχολογικές αντιδράσεις των παρακολουθούμενων, η κυβερνοπειρατεία σε δεδομένα της Cambridge Analytics θα έμοιαζε με μια ξεπερασμένη, απλοϊκή τεχνική.

Κατ' επίκληση του κινδύνου εξάπλωσης μιας νέας πανδημίας η παραβίαση της ιδιωτικότητας με τις τεχνικές της βιομετρικής παρακολούθησης ενδέχεται να γίνει αποδεκτή στις κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας, όταν ο αρχαϊκός φόβος έχει επιστρέψει και καλλιεργείται συστηματικά νομιμοποιώντας την «κρατική τρομοκρατία» μέσω της κατασκευασμένης πραγματικότητας. Όπως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 η επιβολή σοβαρών περιορισμών στις ατομικές ελευθερίες, ιδίως στην ιδιωτικότητα και στα δικαιώματα των κατηγορουμένων, θεμελιώθηκε στην προτεραιοποίηση της δημόσιας ασφάλειας, έτσι και η 11^η Μαρτίου 2020, ημέρα κήρυξης της πανδημίας, μπορεί να αποτελεί το ορόσημο για την επιβολή ενός νέου

βιοπολιτικού παραδείγματος, του οποίου η ασφυκτική επιτήρηση των ατομικών φρονημάτων και των κοινωνικών συμπεριφορών θα έκανε τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ακολούθησαν τις τρομοκρατικές ενέργειες της 11^{ης} Σεπτεμβρίου να θεωρούνται ελάχιστονος σημασίας.

Οι βιοπολιτικές ρυθμίσεις της πανδημίας επέφεραν επίσης όξυνση των έμφυλων διακρίσεων και ραγδαία αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, επιβεβαιώνοντας τα ελλείμματα των δημόσιων πολιτικών που αποσκοπούν στην ανακατασκευή των έμφυλων ταυτοτήτων, στην αποδόμηση του σεξισμού και στην ουσιαστική χειραφέτηση των γυναικών. Την περίοδο του υποχρεωτικού οικιακού εγκλεισμού τα έμφυλα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις και οι πρακτικές έμφυλης βίας διογκώθηκαν και αποκαλύφθηκαν σε όλο το εύρος τους. Η σύζευξη επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής για τις γυναίκες υπό συνθήκες πανδημίας υπήρξε ένα δύσκολο εγχείρημα. Η κατανομή ρόλων μεταξύ των δύο φύλων φάνηκε να επιστρέφει σε περασμένες δεκαετίες, αποδεικνύοντας ότι η μετάβαση από την κατ'επίφαση προς την ουσιαστική ισότητα προϋποθέτει μια στρατηγική ενσωμάτωσης του αιτήματος για πραγματική άρση των ανισοτήτων σε όλες τις δημόσιες πολιτικές.

Η επέκταση της χαμηλά αμειβόμενης απασχόλησης και της εργασιακής επισφάλειας δημιουργούν ομάδες ανθρώπων στις παρυφές του κοινωνικού αποκλεισμού. Παραφράζοντας τον αφορισμό του Jean-Paul Sartre για την πανώλη, η πανδημία δεν δρα παρά ως αυξητικός παράγοντας των ταξικών διαφορών: χτυπάει τη δυστυχία, φειδωλεύεται τους πλούσιους. Η πιο προφανής ανισότητα βιώνεται βέβαια στις ίδιες τις συνθήκες του εγκλεισμού, με γνώμονα τη διαθέσιμη επιφάνεια κατοικίας ανά άτομο, αποτυπώνοντας τη διπλή, ταξική και εθνοτική, ανισότητα του συνωστισμού στη γεωγραφία των πόλεων. Το γεγονός ότι σε ορισμένες χώρες η πανδημία έπληξε σφοδρότερα τα οικονομικά ασθενέστερα, συνωστισμένα κοινωνικά στρώματα προκάλεσε τις κραυγές εκείνων που καταγγέλλουν τους φτωχούς για την ίδια τους τη φτώχεια και απαιτούν για αυτούς αυστηρότερους βιοπολιτικούς περιορισμούς. Έτσι αποκαλύπτεται ακόμη πιο κραυγαλέα η πλαστότητα της κατασκευασμένης κοινωνικής συναίνεσης, η οποία συναρτήθηκε με τη δήθεν κοινή μοίρα της πανδημίας.

Ο «εξισωτισμός» της πανδημίας θα δώσει αργά ή γρήγορα τη θέση του σε νέες ανισότητες, όπου κάποιοι θα έχουν πρόσβαση σε ειδική υγειονομική φροντίδα, στο πλαίσιο της διασφαλισμένης ευημερίας τους. Η υγεία δεν αφορά μόνο τη ζωή και τον θάνατο, γράφει ο Αμερικανός οικονομολόγος Angus Deaton, αλλά και το πώς ζουν οι υγιείς άνθρωποι όσο είναι ζωντανοί, ή ειδικότερα όσο βρίσκονται σε καραντίνα εν καιρώ πανδημίας. Ωστόσο, όπως στη «Μάσκα του Κόκκινου Θανάτου» του Έντγκαρ Άλαν Πόου ο πρίγκηπας Πρόσπερο δεν καταφέρνει να αποφύγει τον θανατηφόρο λοιμό κλεισμένος στο κάστρο του, έτσι και ο κίνδυνος των διαρκών μεταλλάξεων του ιού ή της εμφάνισης ενός νέου, εξίσου φονικού, θα συνοδεύει τις μετανεωτερικές κοινωνίες της διακινδύνευσης. Η κλιματική αλλαγή, η διατροφική κρίση, οι μετακινήσεις πληθυσμών και ο ελλειμματικός συντονισμός των συστημάτων δημόσιας υγείας σε πλανητικό επίπεδο καθιστούν τις πανδημίες από ιούς υψηλής μεταδοτικότητας τη μεγαλύτερη απειλή τον 21^ο αιώνα.